

Dějiny ochrany přírody a environmentálních idejí 7

Přednášející: K. Stibral, FSS MU, LS 2021

Druhá půlka 19. století

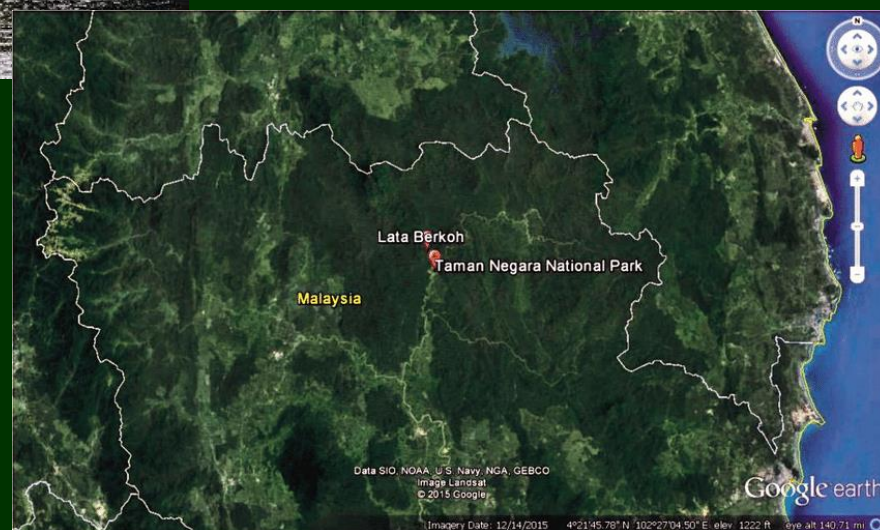
Toto je zkrácená verze prezentace použité na přednášce. Může být podkladem pro přípravu na zkoušku, ale nemůže obsahovat všechny teze, údaje, komentáře, fakta prezentovaná na vlastní přednášce, která budou předmětem zkoušky.

K Národním parkům

Zde: Taman Negara, Malajsie

Wallace Stegner (Pullitzerova cena):
"National parks are the best idea we ever
had. Absolutely American, absolutely
democratic, they reflect us at our best
rather than our worst."

Národní parky jako nástroj ochrany přírody/divočiny/biodiverzity...

Kategorie chráněných území podle IUCN (1994, revize 2008)

... všechny kategorie jsou z hlediska důležitosti či významu na stejné úrovni. Každá z nich má v ochraně biodiverzity svůj nenahraditelný význam a společně tvoří dostatečné spektrum možných přístupů k péči o přírodu a krajinu.

Kategorie Ia: přísná přírodní rezervace

Kategorie Ia je představována přísně chráněnými územími určenými na ochranu biodiverzity a případně i geologických/geomorfologických jevů, jejichž navštěvování lidmi, využívání a vlivy jsou přísně kontrolovány a omezeny pouze na takové, které zajišťují ochranu hodnot, pro něž je území zřízeno.

Kategorie Ib: území divoké přírody

Chráněná území kategorie Ib jsou zpravidla rozsáhlá, nedotčená nebo jen slabě pozměněná území, která si udržují svůj přírodní charakter a vlivy bez trvalého nebo významnějšího lidského osídlení, v nichž cílem ochrany a managementu je uchování jejich přírodních podmínek.

Kategorie II: národní park

Chráněná území kategorie II jsou rozsáhlá přírodní nebo přírodě blízká území určená k ochraně velkoplošně probíhajících ekologických procesů spolu s množstvím druhů a ekosystémů pro dané území charakteristických, která zároveň dávají možnost pro realizaci duchovních, vědeckých, výchovných, rekreačních a návštěvních cílů, environmentálně a kulturně slučitelných s cíli ochrany území. Primárním cílem je chránit přirozenou biodiverzitu spolu s hlavními ekologickými strukturami a souvisejícími environmentálními procesy a podporovat vzdělávání a rekreaci.

Kategorie III: přírodní památka nebo prvek

Kategorie IV: území pro péči o stanoviště/druhy

Jsou určena k ochraně konkrétních druhů nebo stanovišť a jejich management by tedy měl odrážet tuto prioritu.

Kategorie V: chráněná krajina/mořská oblast

Chráněné území, kde interakce mezi člověkem a přírodou v průběhu času dala vznik území se specifickým charakterem s významnými ekologickými, biologickými, kulturními a krajinnými hodnotami. Udržování integrity této interakce je nezbytné pro ochranu a zachování takových území a na ně vázané aktivní ochrany přírody a ostatních hodnot. Primárním cílem je chránit a udržovat významné typy krajiny/mořských oblastí... vytvořených interakcí s člověkem, prostřednictvím tradičních managementových postupů.

Kategorie VI: chráněné území s udržitelným využíváním přírodních zdrojů

Chráněná území kategorie VI chrání ekosystémy a stanoviště spolu s na ně vázanými kulturními hodnotami a tradičními způsoby hospodaření s přírodními zdroji. Obecně rozsáhlá. Primárním cílem je chránit přírodní ekosystémy a udržitelným způsobem využívat přírodní zdroje, přičemž ochrana i udržitelné využívání (tradičním přístupem) mohou být vzájemně přínosné.

Romantická ochrana přírody - první půle 19. stol.

- Vlastní romantismus:
1790 - cca 1840
- romantická etapa v ochraně přírody: cca
do cca 1880
- Územní a druhová ochrana na základě
emocionální reakce, ochrana přírody
jako památky na „staré“ časy
- Uvědomování si hodnoty přírody pro
člověka
- Hodnota přírody nezasažené člověkem
– divočina
- Příroda/krajina jako součást lidské
kultury a národa

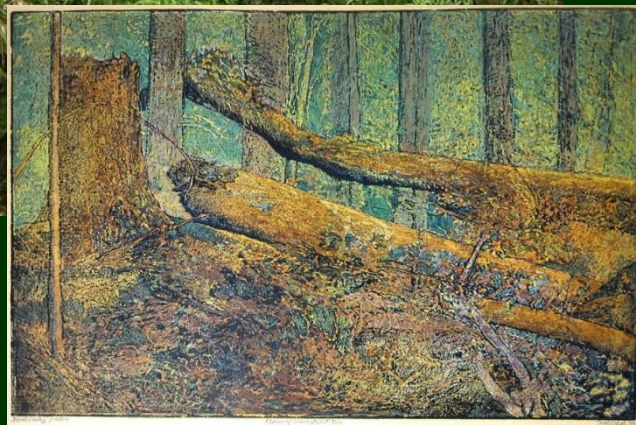

Caspar David Friedrich: *Poutník nad mořem mlh*

Narůstající témata v průběhu 19. století:

- Přírodní vědy, zejm. biologie – uvědomění si unikátnosti živých organismů, jejich vývoje a propojenosti...
přírodověda jako základ ochrany přírody (v budoucnu)
- Propojení určité krajiny a národa ho obývajících
- Krajina a příroda jako památka – inspirace památkovou péčí
- Evidentní destruktivní výsledky industrializace
- Téma vztahu lidské společnosti, její ekonomiky, nových výrobních vztahů a postupů a dopady na přírodu/krajinu

2. půle 19. stol. v Evropě (až pol. 20. stol.) Nástup přírodovědné motivace, klasická územní i druhová „ochrana“ (Schutz, preservation)

1858 – vyhlášení lesní rezervace Boubínský prales, Grafika Josef Váchal

1861 – vyhlášení lesní rezervace ve Fontainebleau, Francie
Karl Bodmer: Les ve Fontainebleau, kol. 1850

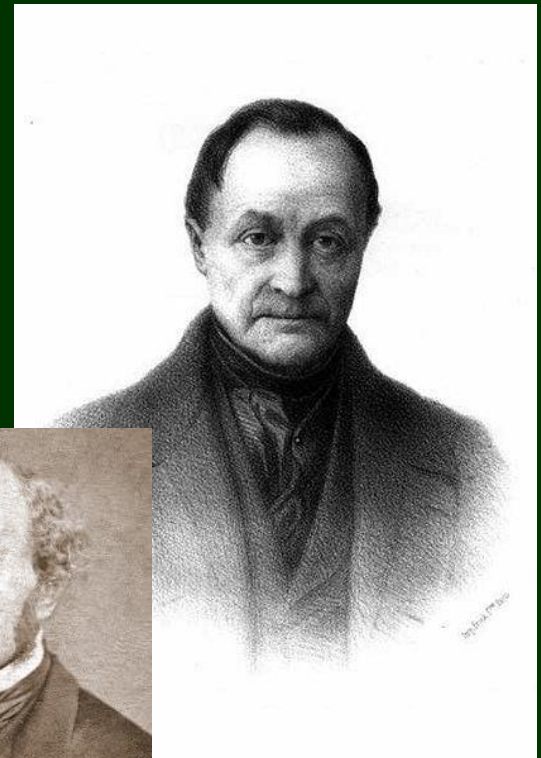
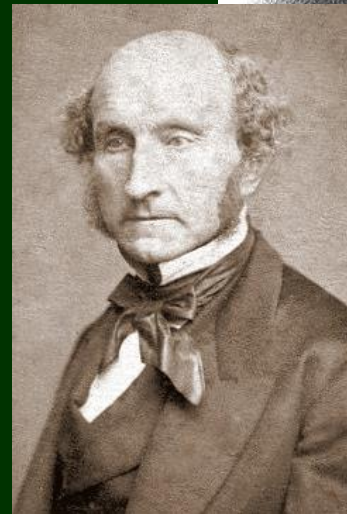
Změny ve vědě:

Positivismus jako metodologický přístup

- **Auguste Comte (1798-1857)**

Kurs pozitivní filosofie (1830-1842)

- **John Stuart Mill (1806-1873)**

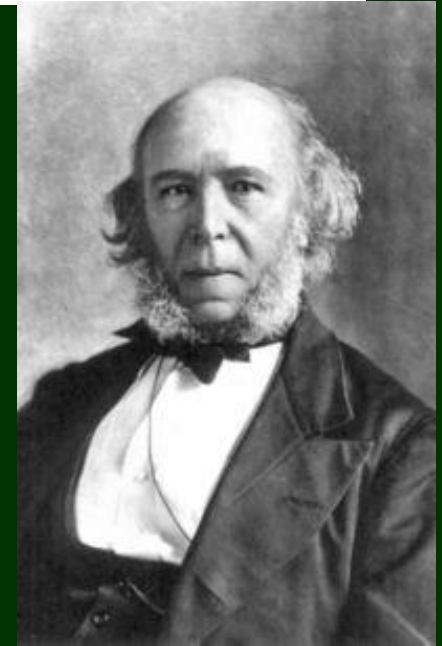

- **Herbert Spencer (1820-1903)**

Principy psychologie (1855)

System syntetické filosofie (1862-1896)

struggle for life, surviving of fittest

Přírodní výběr – evoluční teorie ve formě přírodního výběru jako paradigma biologie

Charles Darwin (1809-1882)

Cesta kolem světa (1839, 1845)

Struktura a rozmístění korálových útesů, 1842

Cirripedia (Svijonožci, 1854)

Původ druhů cestou přírodního výběru, 1859

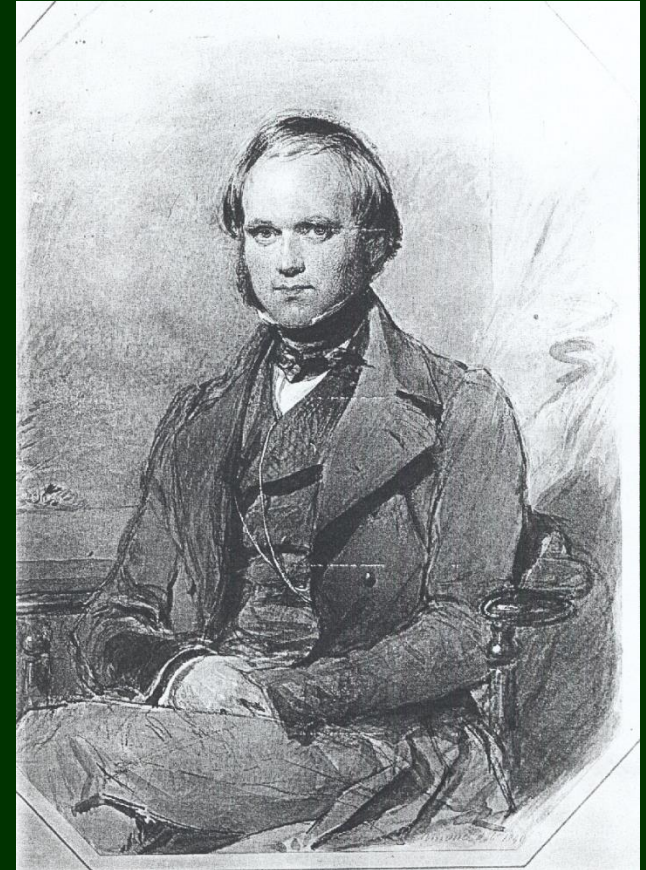
zdroje: Charles Lyell, Thomas Malthus

Orchideje, 1862

Změny zvířat a rostlin v procesu domestikace, 1868

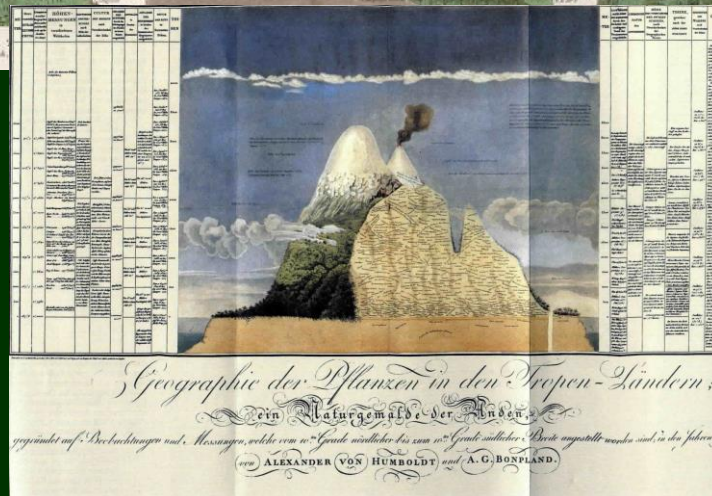
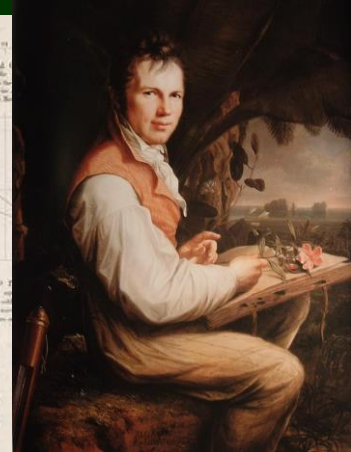
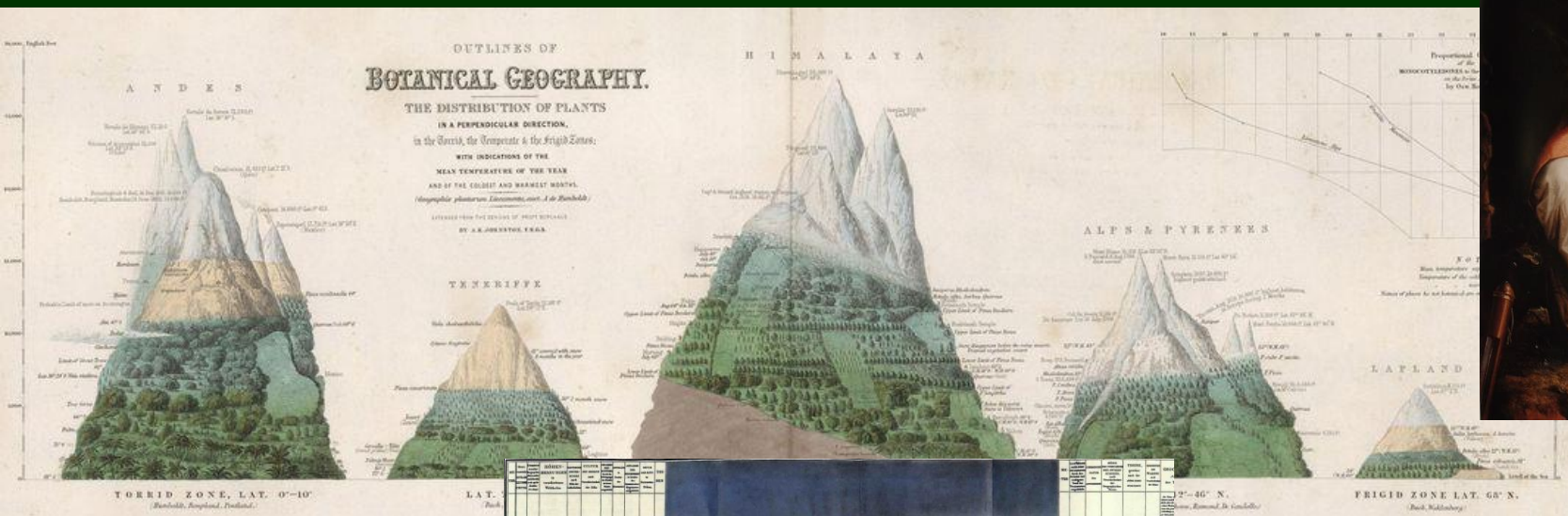
Původ člověka a pohlavní výběr, 1871

Výraz emocí u člověka a zvířat, 1872

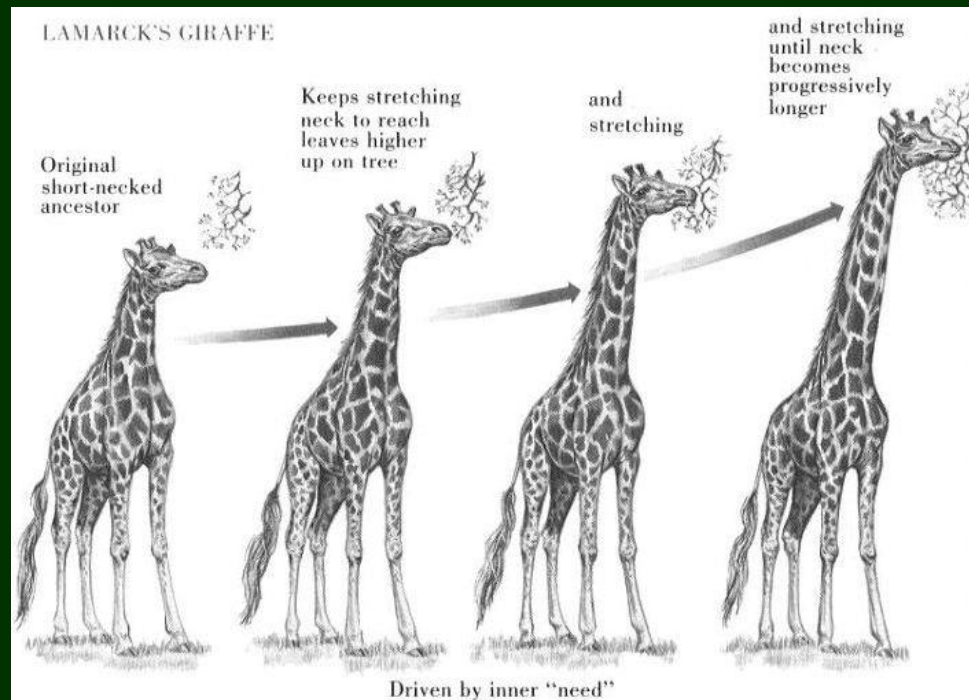
Organismy a prostředí - sílcí zájem

- Linné, *Oeconomia naturae* (Hospodářství přírody), 1749
- A. von Humboldt: *Ideje ke geografii rostlin*, 1807

Fytogeografické téma – De Candolle (spojení „válek v přírodě“),

Lamarck, Darwin – otázky vztahu organismů k jejich prostředí (ale obdobně již v dalších protoevolučních teoriích, např. Buffona, St. Hillaire atd.)

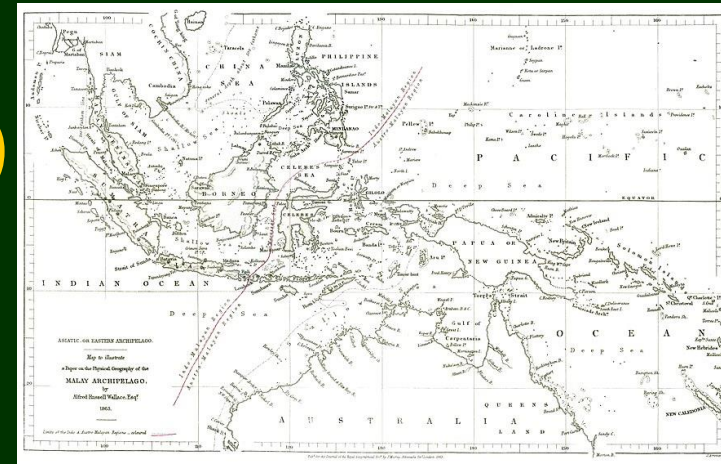

Alfred Russel Wallace (1823-1913)

The Malay Archipelago, 1869

Geographical distribution of animals (Zeměpisné rozšíření živočichů, 1876)

Darwinism, 1889

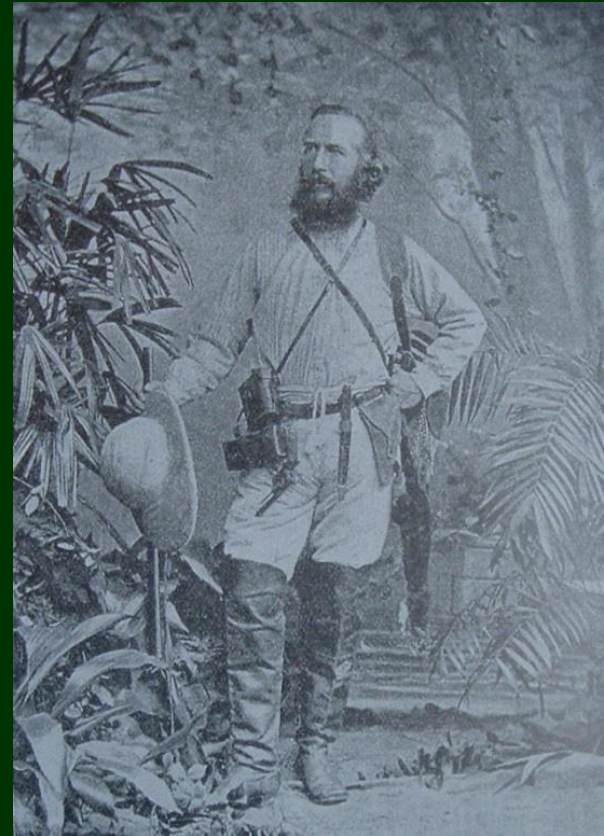

Ekologie

- Termín **Ernsta Haeckela**

Generelle Morphologie der Organismen, 1866

ekologie jako věda, která se zabývá vztahem organismů a jejich prostředím a vztahem organismů navzájem

Biocenóza (Společenstvo) poprvé: Karl August Möbius, 1877

Z řec. *bios* = život + *koinos* = společný

Společenstvo organismů žijících v určitých podmínkách, které jsou pro ně typické

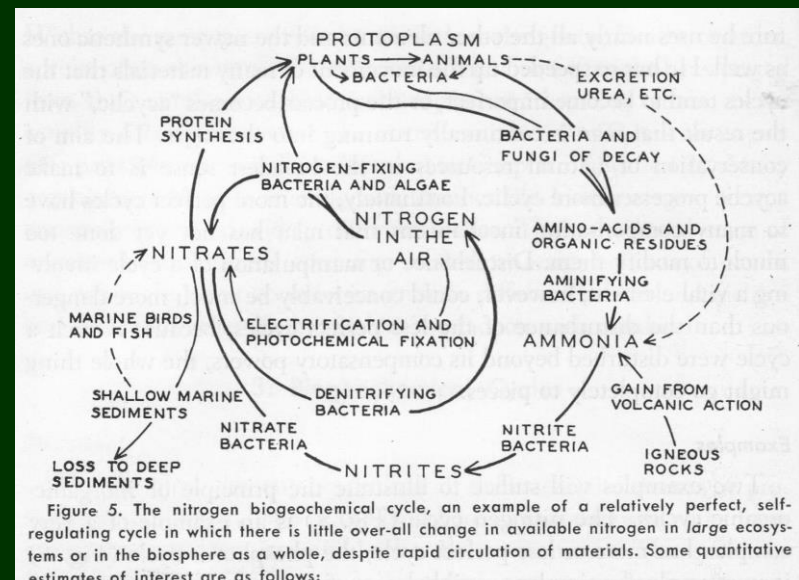
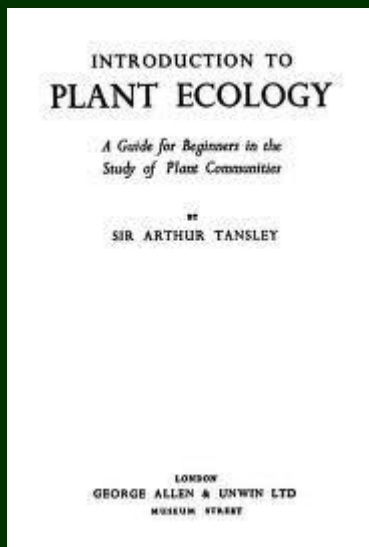
Möbius: „Biocenóza je průměrným vnějším životním podmínkám odpovídající výběr a počet druhů a individuí, vzájemně se podmiňujících a ve vymezeném území se trvale udržujících“

1908 objevuje se termín **biotop** (Friedrich Dahl, žák Möbia)

ekosystém (poprvé asi August Thienemann, limnolog, ekolog)...
Ekosystémy jako hlavní předmět studia ekologie pak jasně definoval 1935 **Arthur Tansley**

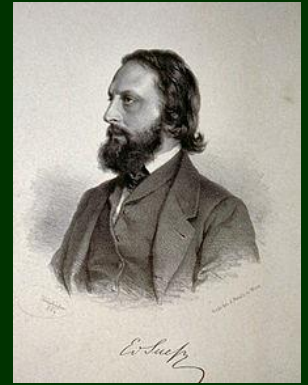
Dnes: je biotické (živé) i abiotické (neživé) prostředí, ovlivněné a pozměněné živou složkou přírody – biotou

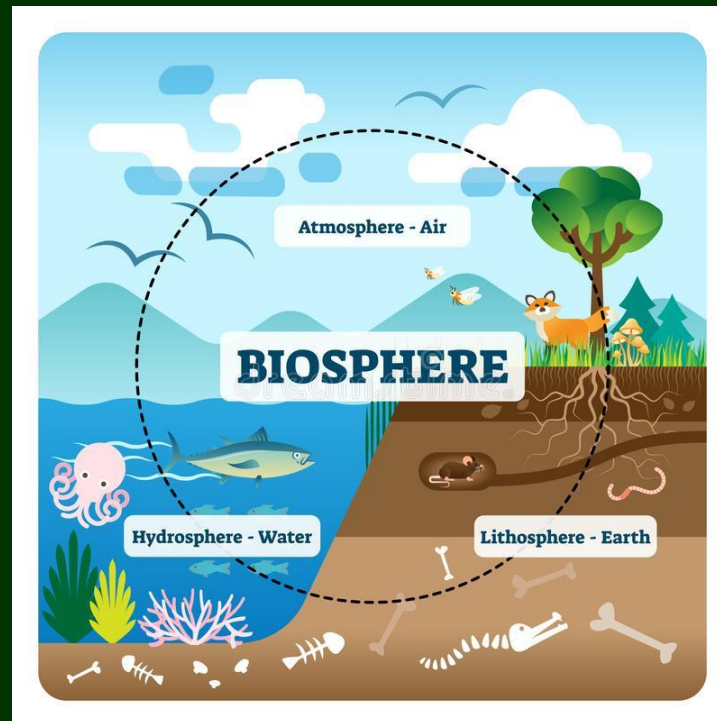
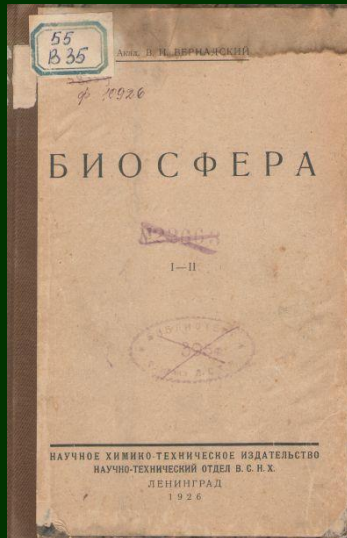
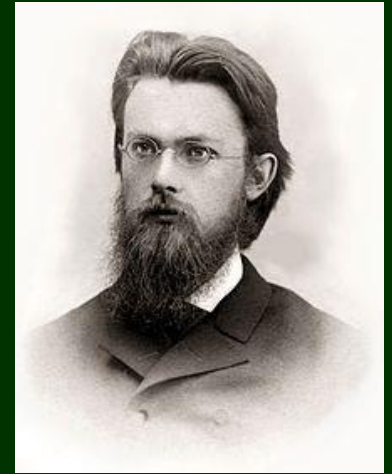
Odum 1953

Biosféra

Eduard Suess: *Die Entstehung der Alpen*, 1875
první použití pojmu a tématu

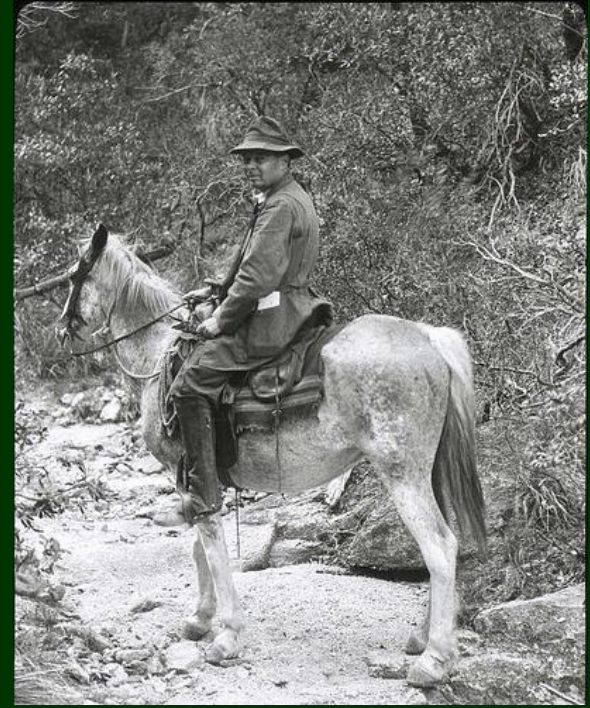
Vladimir Vernadskij: *Biosféra*, 1926

Studium sukcese

Henry Chandler Cowles

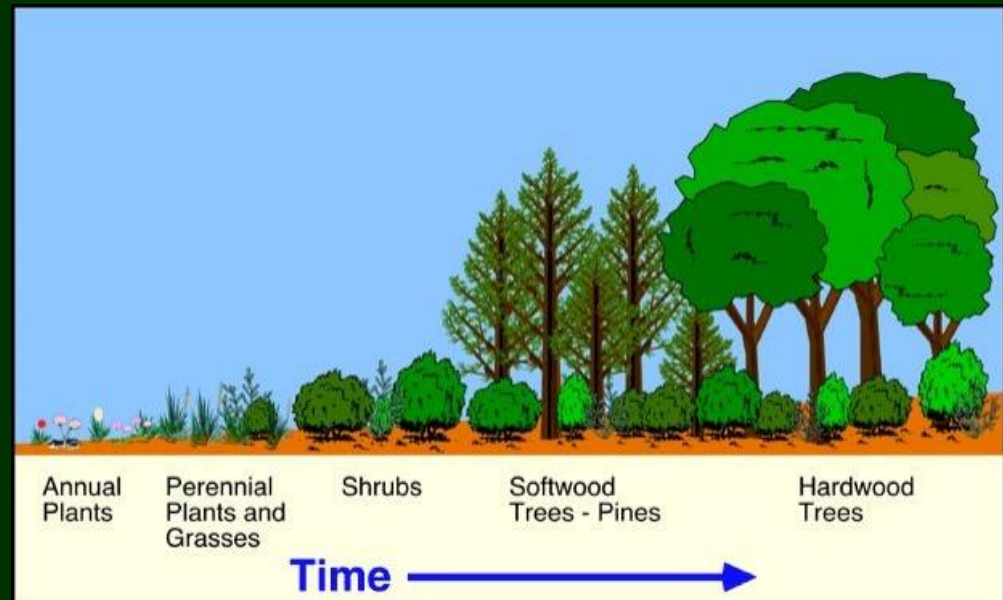
- *Ecological Relations of the Vegetation on the Sand Dunes of Lake Michigan, 1899*
- *Plant Societies of Chicago and Vicinity, 1901*

Frederick E. Clements

Research Methods in Ecology, 1905

Plant Succession, 1916

Návaznost na památkovou péči / ochranu památek:

Italská renesance,

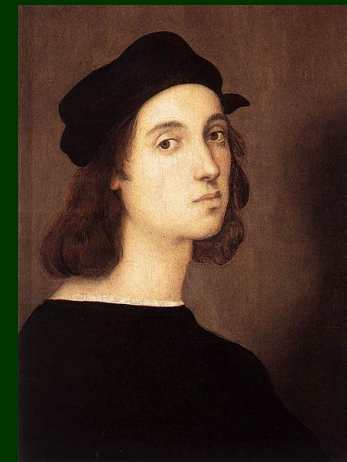
Nařízení o ochraně antických děl ve Vatikánu

– Papež Aeneas Silvius, Pius II, 1462,

– Za Giovanni di Mediciho, Lva X (1513-21)

první úředně stanovený strážce um. památek

– konzervátor: Raffael Santi

....

1790 – 1794, Francie: Komise pro památky
(Commission des Monuments)

Pojem národní památky (*monument national*)

Herman Posthumus: Krajina s římskými ruinami, 1536

Posun od soukromých iniciativ ke státní památkové péči

- 1796 Společnost vlasteneckých přátel umění
 - 1818 Vlastenecké muzeum v Čechách ... Národní muzeum

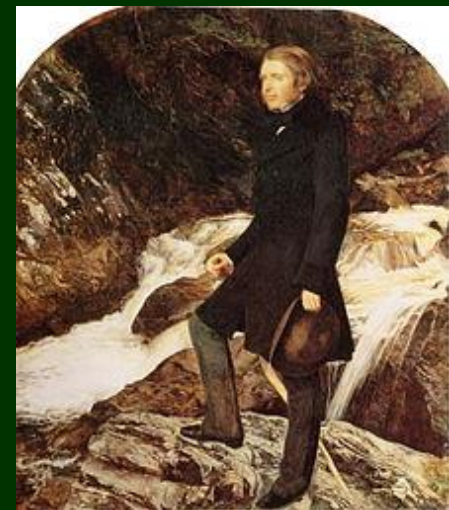
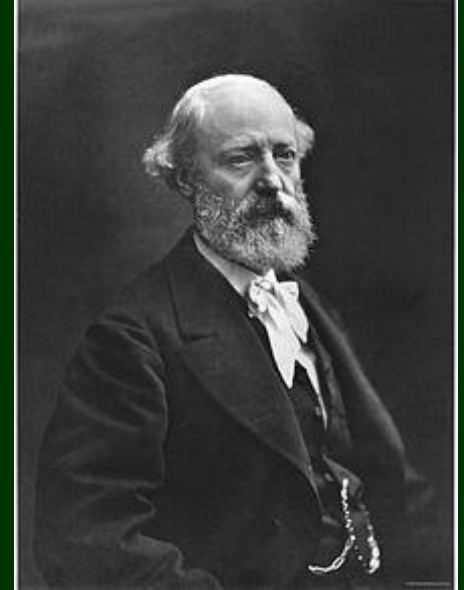
 - **Francie:**
 - 1810 – soupisy zámků a klášterů, jež utrpěly za revoluce,
 - 1825 Victor Hugo – text *Boj ničitelům* („Jsou dvě věci v památce, její užitečnost a její krása. Její užitečnost patří majiteli, její krása všem“)
 - 1830 – zřízena funkce generálního inspektora památek a funkce inspektorů a konservátorů
 - 1837 Komise pro historické památky pod min. vnitra

 - **Evropa:**
 - 1815 nařízení pruského krále Friedricha Wilhelma – každá podstatnější změna památek podléhá schválení stavebního úřadu
 - 1818 dekrety dvorské kanceláře v Rakouské monarchii, týkající se památek
 - 1834 – první zákon na ochranu památek, vydán v Řecku
 - 1835 – ustanoven konservátor plastických památek v Bavorsku, vzniká královská komise pro památky v Belgii
 - 1843 - ustanoven konservátor uměleckých památek v Prusku
 - **1850 - Centrální komise pro výzkum a zachování stavebních památek ve Vídni**
- konzervátoři

Ideové přístupy památkové péče

kol. poloviny 19. stol krystalizace
dvou přístupů:

- **restaurační – puristické restaurátorství**
– návrat k původnímu stavu, stylu, očišťování od dalších doplňků... fr. architekt a znalec středověku Eugene Viollet-le-Duc (od r. 1853 gen. Inspektor všech církevních památek ve Francii).
- **Konzervátorský** – údržba dochovaného stavu, důraz na hodnotu stáří památky---John Ruskin, William Morris

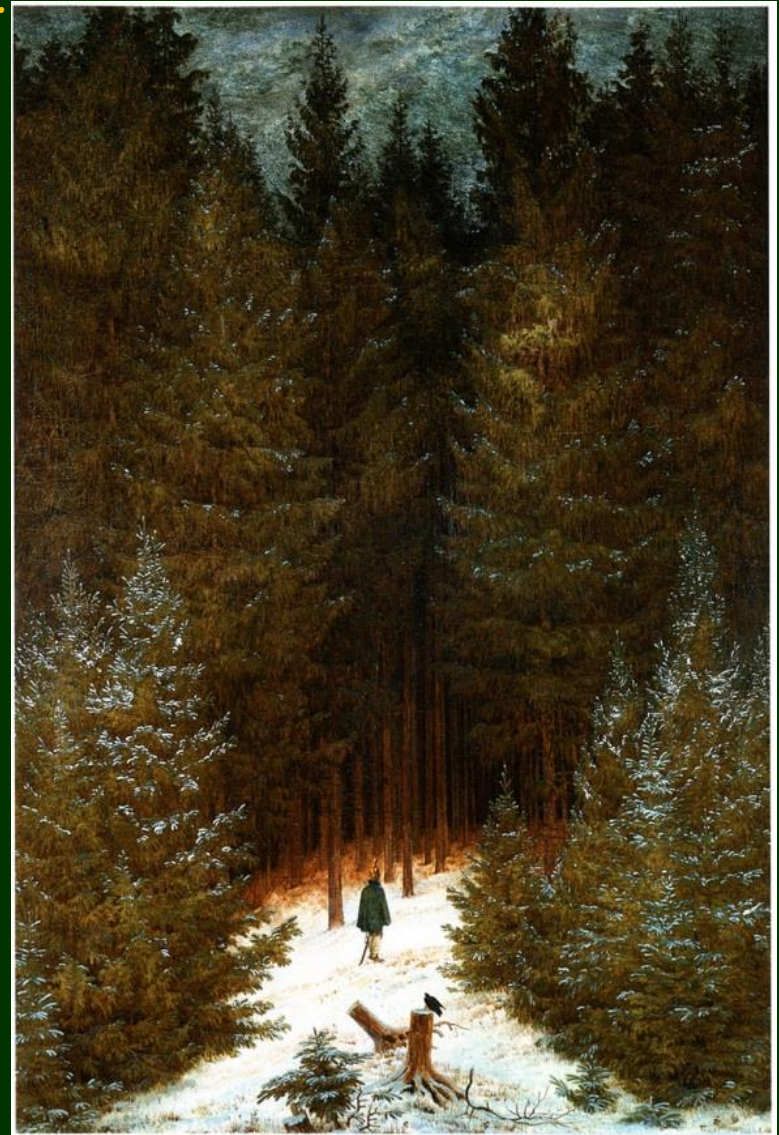
- Mackinac National Park, 1875, USA (již zrušeno)
- Royal National Park, za Sydney, 1879, Austrálie
- Banff National Park, 1885, Kanada
- Tongariro National Park, 1887, Nový Zéland
- Devět národních parků ve Švédsku - 1909
- Schweizerischer Nationalpark , 1914, Švýcarsko
- Virunga national park, 1925, Kongo
- Krugerův národní park, 1926 (již 1898 jako rezervace), Jižní Afrika
- Nahuel Huapi National Park, 1934, Argentina
- Peak District National Park, 1951 – první britský park

Virunga National Park

Ernst Moritz Arndt (1769-1860)

Ein Wort über die Pflege und Erhaltung der Forsten und der Bauern im Sinne einer höheren d. h. menschlichen Gesetzgebung. Schleswig, 1820.

Caspar David Friedrich: *Der Chasseur im Walde*, 1814

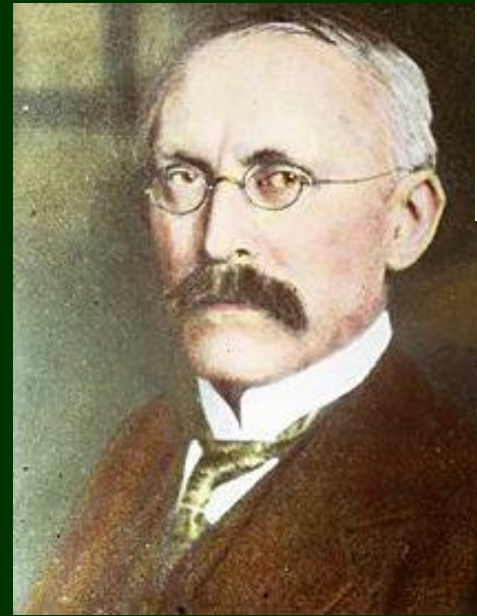
Wilhelm Heinrich Riehl,

1851-1869 *Přírodní historie německého lidu (Naturgeschichte des deutschen Volkes als Grundlage einer deutschen Socialpolitik),*

Hugo Wilhelm Conwentz (1855-1922)

- Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung. Denkschrift, dem Herrn Minister der geistlichen, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten überreicht, Berlin 1904
- Die Heimatkunde in der Schule. Grundlage und Vorschläge zur Förderung der naturgeschichtlichen und geographischen Heimatkunde in der Schule, Berlin 1904
- Schutz der natürlichen Landschaft, vornehmlich in Bayern, Berlin 1907

... **Vliv i na: Aldo Leopold (1887 -1948):**
wilderness society

- Pojmy:
- 1871: Naturschutz (Ph. L. Martin)
- 1897: Heimatschutz: Ernst Rudorff
- ... Umweltschutz 1969

Institucionalizace ochrany přírody

Nevládní organizace

Po 2. půli 19. století – vznik okrašlovacích spolků (*Verschönerungsvereinen*) – 1858 v Praze, 1860 v Kutné Hoře, v Německu nejstarší roku 1861 ve Stuttgartu

- Royal Society for the protection of Birds 1889 UK
- National Trust 1895 USA
- Bund für Vogelschutz, 1899 (Lina Hähnle, Stuttgart), později Naturschutzbund Deutschland
- Bund Heimatschutz, 1904 (DE, Drážďany, E. Rudorff)
- Vereniging Natuurmonumenten of Natuurmonumenten, 1902
- The Society for the Promotion of Nature Reserves (Ch. Rotschild), 1912 (dnes The Wildlife Trusts)

státní:

Zákon: 1902 Vilém II., pruský král: „*Gesetz gegen die Verunstaltung landschaftlich hervorragender Gegenden*“.

1906 Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege in Preußen – začátek státní ochrany v Německu – hlavní představitel Hugo Conwentz

1920 Preußische Feld- und Forstpolizeigesetz

U nás (v Rakousku-Uhersku): Problém nedostatku zákona k památkové péči, 1909 konečně první čtení zákona v Panské sněmovně

následky industrializace

- důsledky nejen pro přírodu a krajinu, ale i člověka

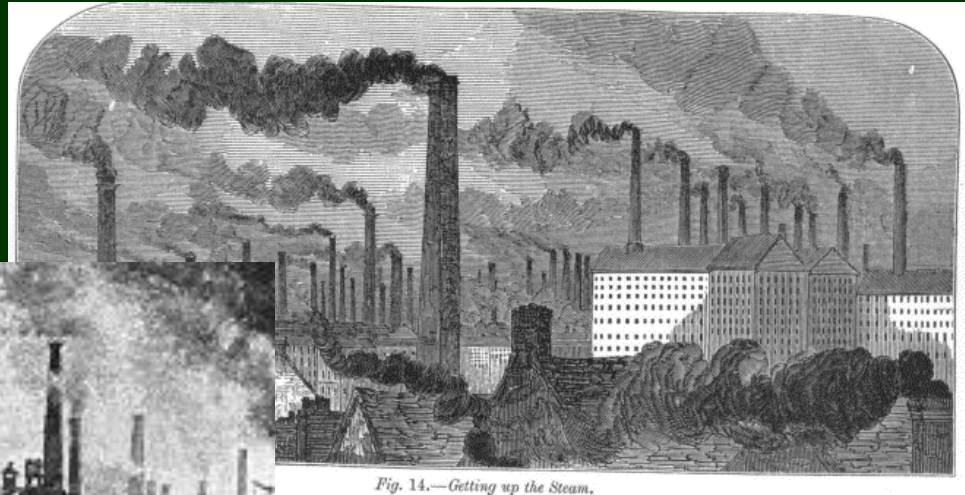
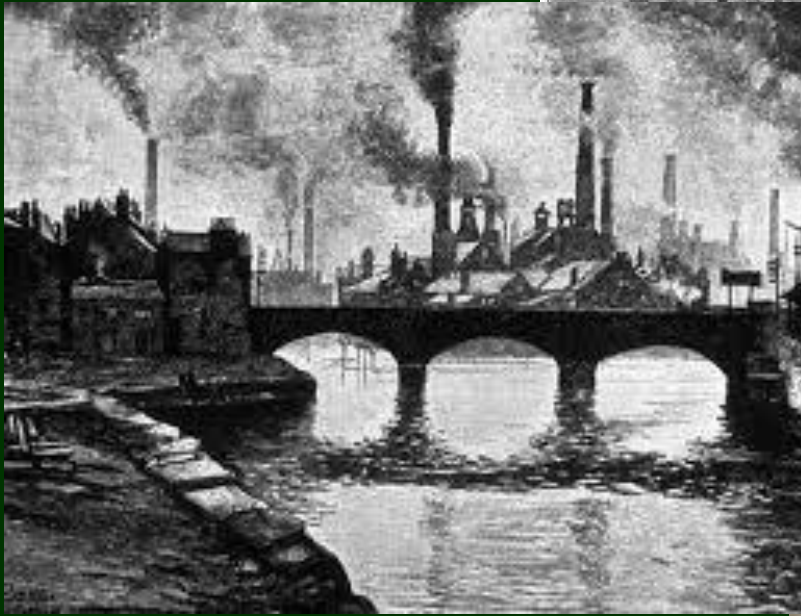

Fig. 14.—Getting up the Steam.

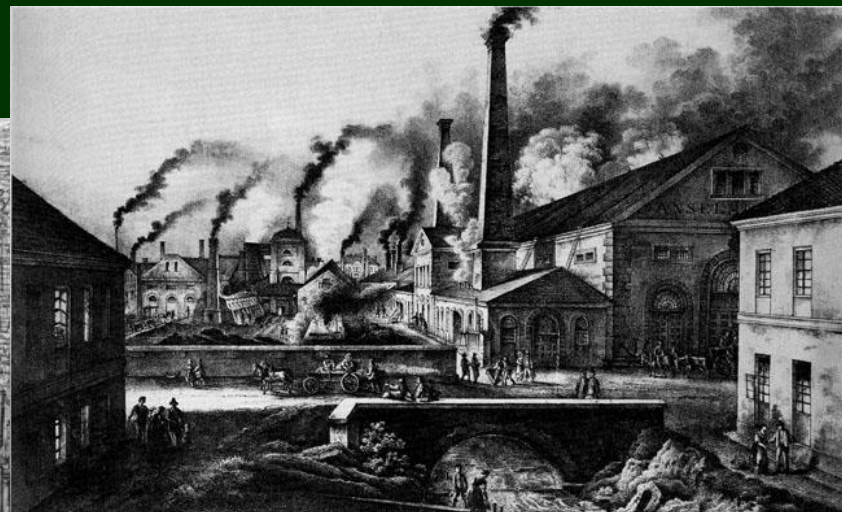

J. M. W. Turner: *The Thames above Waterloo Bridge*, c. 1830-5

A Victorian slum. A picture of the Seven Dials district, Dudley Street of London in 1872.

Gustave Dore: *Slums of London*, 1850

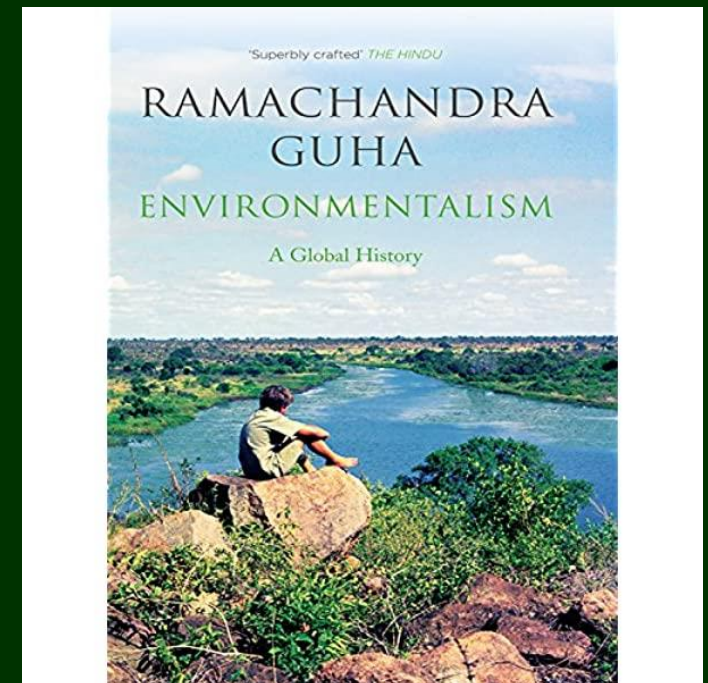
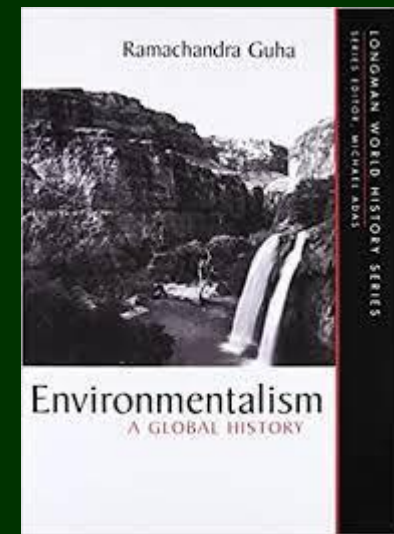
Iron Works, Germany, c. 1850

Ramachandra Guha: *Environmentalism: A Global History*

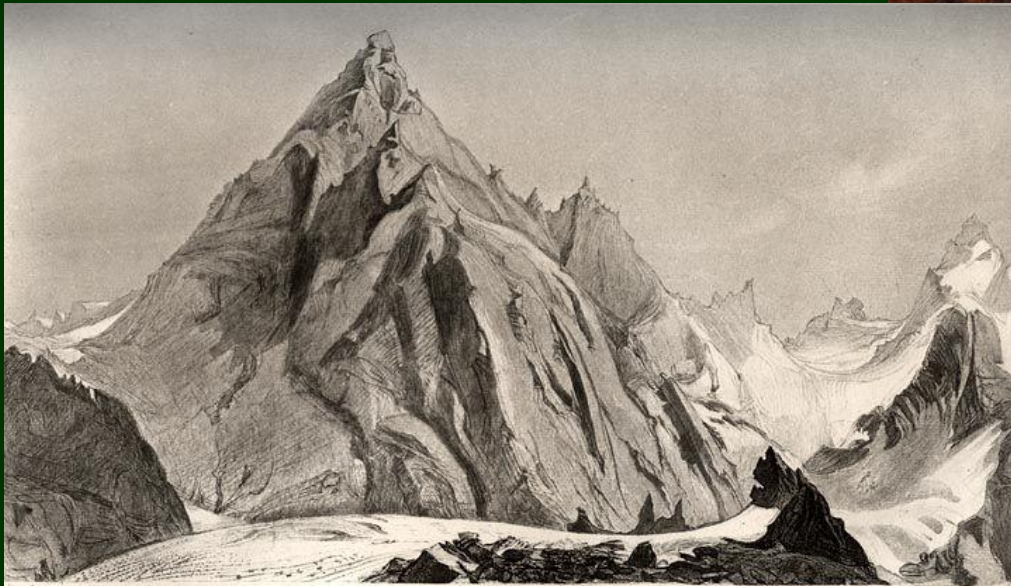
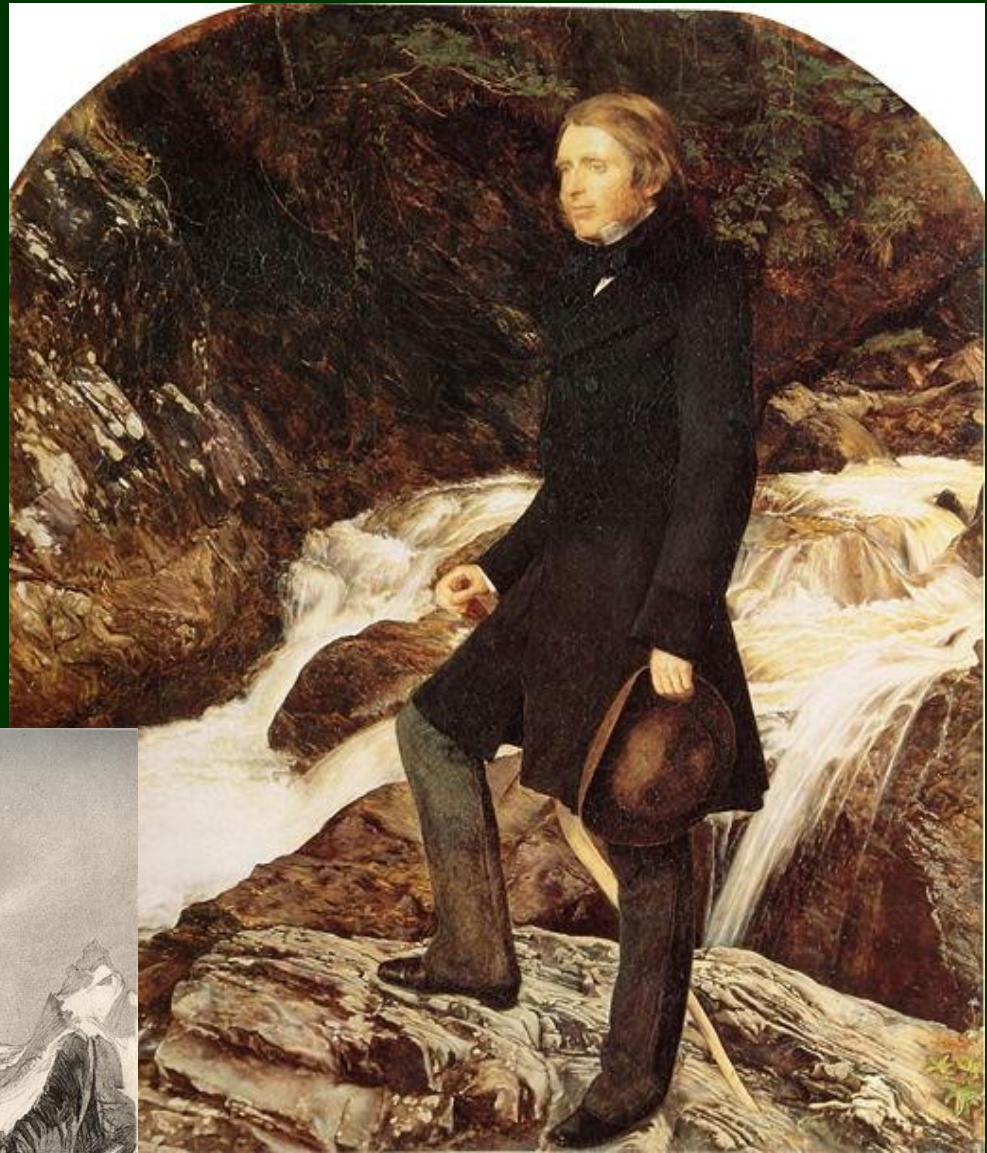
2016, 2020

- **Tři základní přístupy v ochraně přírody a environmentálního myšlení:**
- **Back-to-land přístup (Wordsworth, Gándhí... etická a kulturní kritika industrializace: návraty k půdě)**
- **Scientific conservation - Vědecká ochrana přírody**
- **Wilderness idea – (Thoreau, Muir) kombinace elementů z etiky, vědy a estetiky**

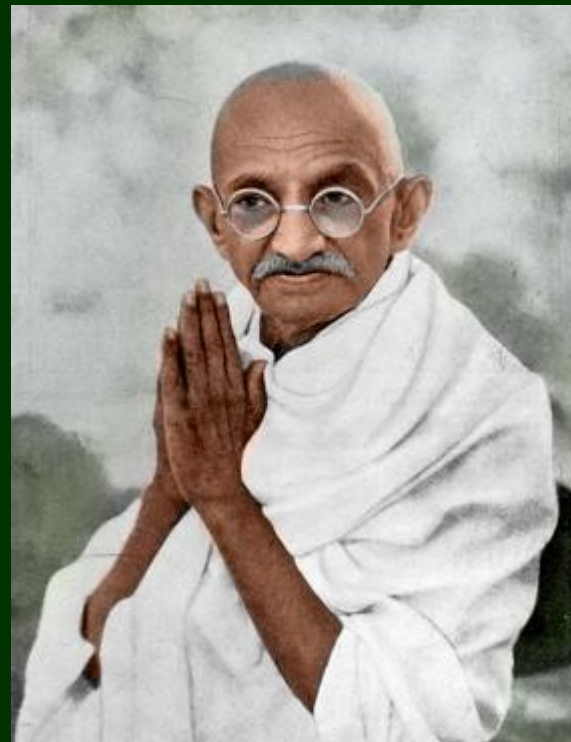
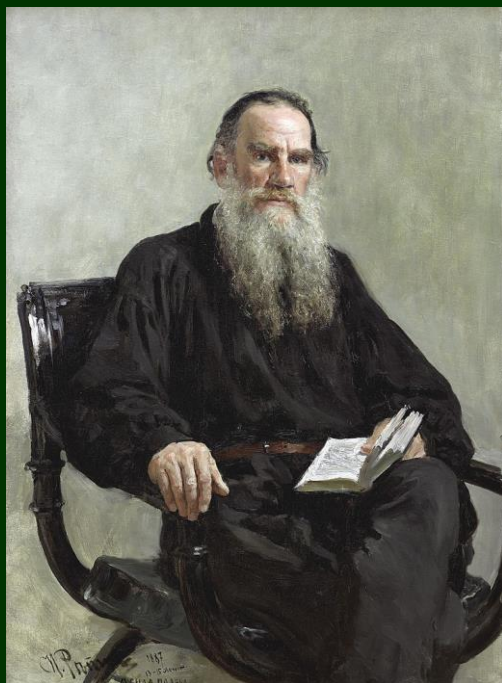

Back-to-land přístup
John Ruskin (1819-1900)

Modern Painters 1843-60

Millais: John Ruskin

Vliv na:

Mahátma Gándhí, Lev N. Tolstoj, G. B. Shaw
Labour Party, kritici liberální ekonomie. Prerafaelité, William
Morris (a hnutí Arts and Crafts), Century Guild (architekti
Mackmurdo, Image) v Londýně, Guild and School of Handicraft
Charlese Roberta Ashbeeho, podnikatele s uměním A. L. Libertyho,
atd.

- novogotický sloh (dokonce pojem ruskinismus v architektuře),
secese.

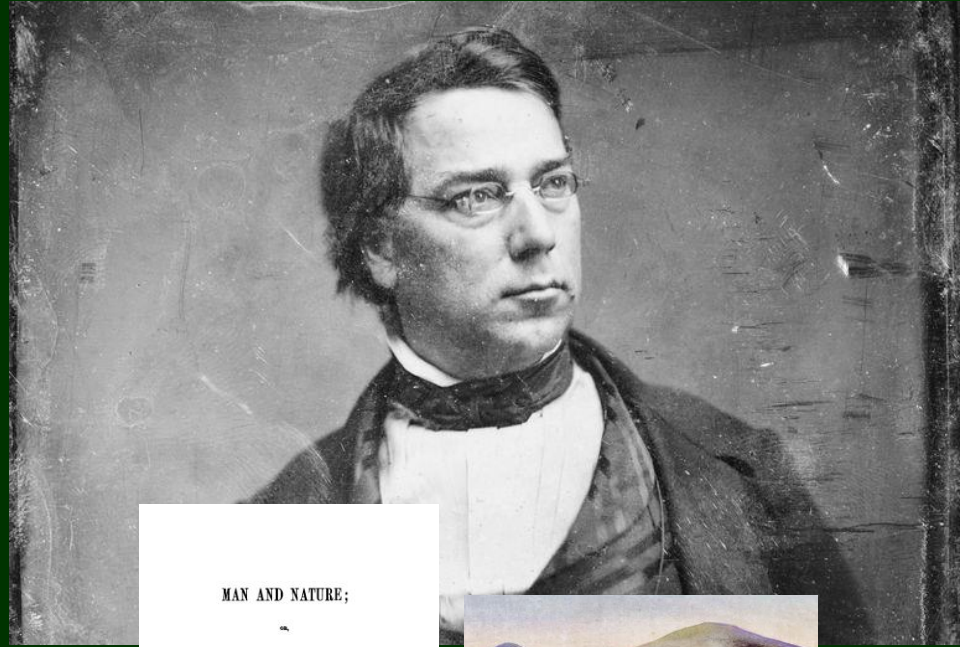
Marcel Proust, Roger Fry a Herbert Reed v um. kritice...

V památkářství - konzervátorský přístup

F. X. Šalda, Karel Čapek...

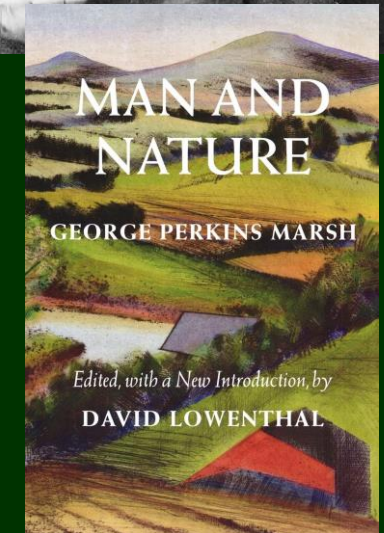
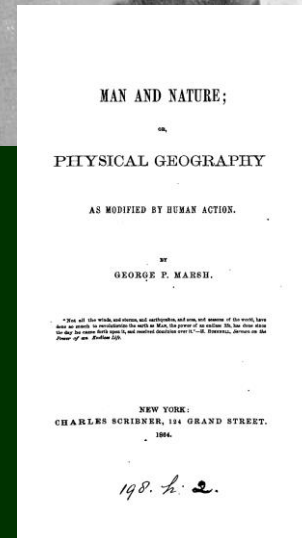
Vztah člověka a přírody:

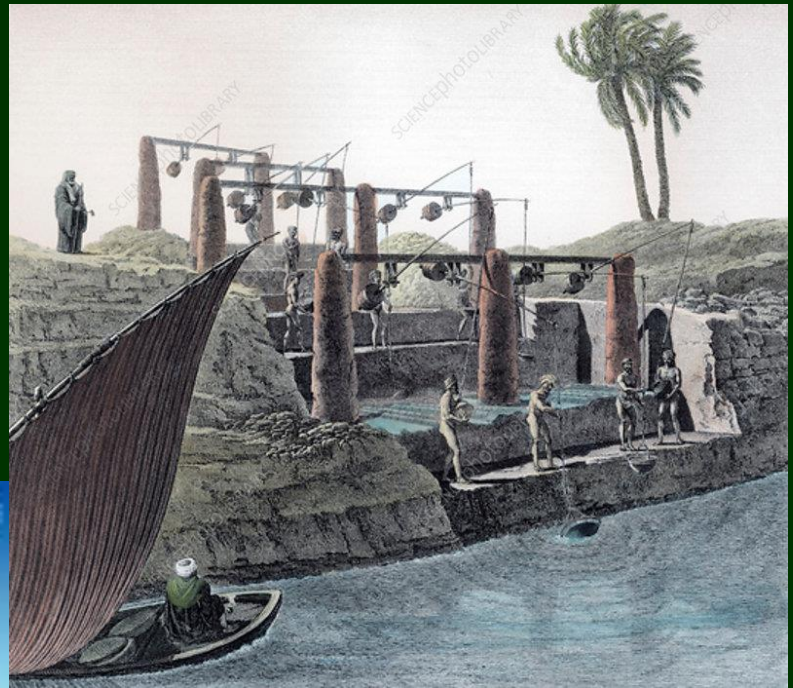
George Perkins Marsh: *Man and Nature: Or, Physical Geography as Modified by Human Action*, 1864

Obsah:

- Transfer, Modification, and Extirpation of Vegetation and of Animal Species
- The Woods
- The Waters
- The Sands
- Projected or Possible Geographical Changes by Man

Díky za pozornost